

FRANG GIZELLA

**Nyelvértés és nyelvhasználat
– Kérdések és válaszok az óvodapedagógus-hallgatók
nyelvhasználatára alapján**

Tanulmányom a mai ifjúság, ezen belül is a magyar nyelvet majd hivatásszerűen, mesterségük legfőbb alapjaként használó óvodapedagógus-hallgatók nyelvi sajátosságait érinti. A feldolgozáshoz több kérdés is felmerül: hogyan alakul és milyen hatásokra ma az anyanyelvünk? Ez miként jelentkezik a diáknyelvben? Maguk a hallgatók hogyan értékelik mostani nyelvhasználatukat, és meg akarják-e változtatni azt az egyetemi évek után? Értik-e a nyelvet, amit használnak? Érzik-e a felelősséget, vállalják-e a pedagógusi mintát hivatásukban, az anyanyelv terén is? A leegyszerűsített válasz: igen. Igen, a hallgatók egyaránt érzik a felelősséget nyelvük és leendő növendékeik iránt. Ez már önmagában is örömteli megállapítás a különböző, nyelvpusztulást is vizionáló jóslatok után. Az arányok még megnyugtatóbbak, ahogy kiderül a tanulmányból.

Megmaradásunk alapja a nyelvünk. Ebben létezik, és ebből építkezik kultúránk, tudásunk, hagyományrendszerünk is. Vajon igaza van-e Adynak – mai korunkra vonatkoztatva –, amikor szenvedélyesen írja: „*Mint a legendák alvó daliái alusznak a legigazabb, legszebb magyar szavak*” (Ady 1910)?

E kérdésre újabb kérdésekkel és vizsgálatokkal lehet válaszolni. E kérdések a mai nyelvi változásokra, külső és belső hatásokra irányulhatnak. Lényeges a hatás a vizsgált korosztály, valamint a diáknyelv kontextusában is. Fontos megtudnunk, érzik-e a változást a hallgatók, és ha igen, hogyan értékelik mostani nyelvhasználatukat, szükségesnek tartják-e, hogy óvónőként már változtassanak mostani nyelvezetükön. Egyáltalán: megfelelően értik-e azt a nyelvet, amit használnak? Érzik-e a felelősséget nyelvünk és a felnövekvő, majdan rájuk bízott gyermekek beszédének alakítása iránt? Ezekkel a kérdésekkel foglalkozik írásom.

E témakörök feltevése azért is nélkülözhetetlen az óvodapedagógusok képzésében, mert az oktatásban talán a legfontosabb nevelő, valamint példaadó szerepe éppen az óvónőknek van. Ahogy Varga László egyik azonos című tanulmányában leszögezi: „*a legokosabb befektetés a jövőbe: a gyermeknevelés*” (Varga 2011, 5). Hiszen – és folytatja – a „*gyermekkor a tapasztalatszerzés, a cselekvőképesség és a kompetenciák megalapozásának időszaka*” (Varga 2011, 5).

Nem mindegy tehát, hogy az anyanyelvhasználat szempontjából milyen kompetenciákkal rendelkezik a kisgyermeknevelő. A Varga László által csokorba gyűjtött pedagógusi kompe-

tencia-összetevők közül az „ismeretek, tudás; a készségek, jártasságok, képességek;” az „önértékelés [...], személyes értékek”, valamint a „motiváció” (Varga 2011, 9) a legfontosabb.

Dolgozatom ennek tükrében is vizsgálja az adott korosztály köznyelvi-diáknyelvi és szaknyelvhasználati jelenségeit – az óvodapedagógus-jelölt hallgatók bevonásával. A jelenségek felsorolása, feltárása mellett összegzi az ehhez kapcsolódó viselkedéskultúra hatásait, valamint a nyelvhasználók önértékelését, véleményét saját anyanyelvi tudásukról.

1. Nyelv és gondolkodás

A nyelv és gondolkodás összefüggése olyan, minden nyelvre jellemző alap, amely egyediségét csak a különböző nyelvekben kapja meg. Ugyanakkor koronként változott, és ma is változik a nyelvről való gondolkodás, miként a nyelv leglátványosabb rétege: a szókincse, és rejtettebb része: a grammatika is. A nyelv ki van téve a „nyelvi divatnak”, amit különböző, gazdasági erő, illetve tanultság alapján létrejött/létrejövő, netán politikai társadalmi csoportok határoznak meg.

A nyelvet is ki lehet szakítani élő közegéből, összefüggés-rendszeréből, de a szabályrendszer, hang- és szókészlet egymás nélkül nem létezik: összefüggés csak meglévő és működő struktúrák között lehetséges. A nyelv egyszerre az egyén és a közösség alkotása. Adott kultúrkör nemcsak nyelvi, hanem életmódformát is mutat, s fordítva: a nyelvhasználatból kulturális tanulságok is levonhatók. Akár a horizontális, akár a vertikális tagolódást nézzük, az egyes társadalmi csoportok nélkülözhetetlenek egy egészséges társadalomban, hatnak egymásra, jólétük, fennmaradásuk csak önkéntes és kölcsönös szövetségben lehetséges. Ennek a szövetségnek azonos – erkölcsi, gondolati és nyelvi – kódrendszeren kell nyugodnia ahhoz, hogy működjön. Ez a közös kódrendszer kell, hogy jellemezze nemcsak a köznyelvet, hanem a szaknyelveket is.

Amikor szaknyelvről vagy korcsoport, illetve regionális nyelvhasználatról beszélünk, természetesen nem steril, elvont nyelvről, hanem az anyanyelvről beszélünk. Miként Illyés Gyula ezt oly’ szépen megfogalmazta:

„A jó magyar írás és beszéd tanítását voltaképpen a helyes gondolkodás tanításával kell kezdeni. Ki gondolkodik helyesen? Aki az igazat keresi. Az írás és a beszéd módja mindenkit leleplez. Jól beszélni és írni magyarul, ez tehát igazánból: jellemkérdés” (Illyés 1964, 44–45).

A helyesen használt nyelv és a gondolkodás között szigorú kölcsönhatást figyelhetünk meg. Ha egy anyanyelv önmagával nem azonos, vagyis szókészlete hagyományos és új részének aránya hirtelen felborul, akkor a kommunikáció is zavarttá válik anyanyelven belül. Ha

szakmai vagy szlengbeli gondolkodásunk túlságosan idomul a „nemzetközi”, számunkra idegen felépítésű nyelvek logikájához, akkor nyelvünk e területek mentén meghasad, szélesre nyílik az „értelmezési olló” (Frang 2012), és a köz számára érthetetlen vagy félreérthető szaknyelv, illetve ifjúsági nyelv valóban csak bizonyos csoportok privilegizált nyelve lesz. Az ifjúsági nyelv használatának van egy közösség-összetartozást szimbolizáló, a csoportba nem tartozók kirekesztését célzó szándéka is; ez azonban a mindennapokban folyamatosan változik. A hallgatóknak tanulmányaik befejeztével már új nyelvi közegben kell élniük, főként a sztenderd nyelvi normáknak megfelelően.

2. Hipotézisek és előzetes tapasztalatok

Az oktatásban szerzett tapasztalatok összefoglalásakor számba kell vennünk az anyanyelvhasználatot érintő felméréseket. Ide sorolom a háromévenkénti stabil és változó összetevőkkel végzett PISA felmérést, melyben 2000 óta hazánk is részt vesz. A 2009-es felmérésben a matematikai vizsgálat mellett szerepelt a szövegértés, a 2012-esben pedig már a digitális nyelv is (PISA 2012, 9). A magyar gyerekek eredménye a szövegértés tekintetében 2009-ben átlagos volt, s bár 2012-ben is az átlaghoz tartoztunk, a teljesítmény 6 ponttal csökkent, s így már nem érte el az OECD-átlagot, s a kiválóan teljesítők aránya mindössze 5,6 % (PISA 2012, 43–44).

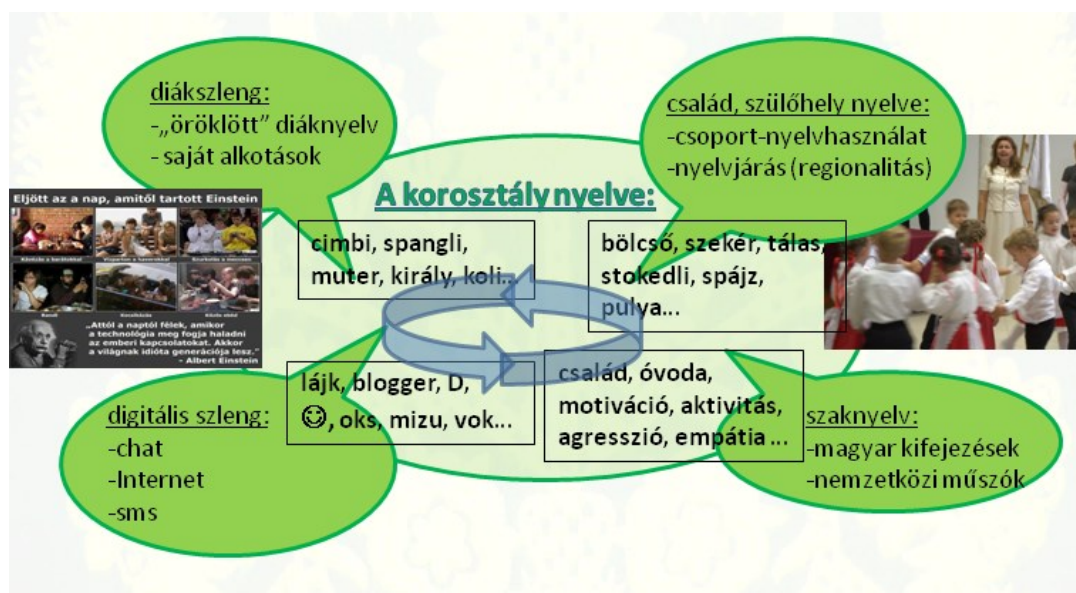
Egy, az MTA-n elhangzott, a 2009-es eredményeket feldolgozó tanácskozás anyaga szerint vannak olyan országok, amelyek az oktatásra *„kevesebbet költenek, mégis jobb eredményeket érnek el Magyarországnál”* (Csapó 2011, 1).

Ugyanitt olvasható: *„Mit üzennek ezek az adatok a magyar közoktatás számára? A legfontosabb tények ma már közismertek. Tudjuk, hogy mindegyik területen a középmezőnyben vagyunk. A középmezőny az OECD átlagot, vagyis az 500 pontot jelenti, ekörül ingadoznak a magyar eredmények.[...] Magyarországon igen nagyok (a teljes varianciához viszonyítva a világon a legnagyobbak) az iskolák közti különbségek. [...] Azt látjuk, hogy a tanulók erőteljes szelekciója már az iskola kezdő szakaszában elkezdődik, és a különbség minden iskolafokozatban tovább nő. [...] Magyarország azok közé az országok közé tartozik, ahol a tanulók társadalmi háttere a legerőteljesebben meghatározza a teljesítményeket”* (Csapó 2011, 2–3).

A 2009-es és 2012-es felmérés akkor 15 éves szereplői ma már a felsőoktatásban tanulnak, illetőleg az egyetem küszöbe előtt állnak. Az eredményeket tehát ilyen, a felsőoktatásban nyújtott/nyújtandó teljesítmény összefüggésében is szemlélni kell. A felmérés egyértelműen

kimondja, hogy a társadalmi háttér a teljesítményt meghatározza – hozzátehetjük: a nyelvhasználatot is.

Sajátos nyelvet beszélnek az óvodapedagógus-hallgatók, hiszen korosztály szerint részei az ifjúságnak, diákságnak, de tanulmányaik kapcsán a pedagógiai szaknyelvet is használják, mindennapi nyelvhasználatukra pedig rányomja bélyegét az aktuális környezet nyelvezte. Tulajdonképpen az iskolában „kettősnyelvűség” jellemző rájuk: az órákon a szaknyelv dominál, órán kívül, egymás között viszont a sajátos szleng – szóban és írásban egyaránt. Egyéni nyelvhasználatukat elsőként a család, szűkebb közösség (regionalitás), majd az intézményesített nevelés (óvoda, iskolák), a korosztály hatása, a média (újság, televízió, rádió és nagymértékben az internetes formák), végül a felsőoktatás szaktárgyainak nyelvezte befolyásolja, alakítja (1. ábra). Ez önmagában természetes jelenség. Nyelvi szempontból azonban fontos kérdés, hogy a köznyelvükre, kialakuló egyéni nyelvezetükre, későbbi munkájukra mindez miként hat, hiszen ők lesznek gyermekeink, unokáink, dédunokáink első közösségében nyelvhasználat szempontjából is a mértékadó példák! Van-e lehetőségük a mai mediatizált világban elsajátítani a nyelvi normát a gyakran negatív hatások ellenében? Milyen anyanyelvet fognak átadni a jövő generációinak? A nyelv–gondolkodás–jelentés hármassága hogyan érvényesül majd mindennapi életükben, munkájuk során?

1. ábra: Az óvodapedagógus-hallgató nyelvének kialakulása

Náluk e három tényező (család, szülőhely/nyelvjárás; szaknyelv; szleng) a nyelvhasználat alappillére. Nyelvünkben szavaink jelentést hordoznak, a jelentést pedig a tapasztalat alakítja. A látás, hallás, tapintás, szaglás alapján jön létre, és az agyunkban hangsorrá válik. Ezt mond-

juk ki, hallhatóan – hanggal (Gósy 2000). Ez a hangsor a nyelvi közösségben mindenki számára érthető, és azonos vagy hasonló tartalmat kell, hogy hordozzon.

„*Egy magyar nyelv van ugyan, de használata változatokat eredményez*” – írja találoán Bokor József (Bokor 1997, 180). Nyelvünkre egyszerre jellemző az egység és a belső sokrétűség: a nyelvet használók rétegzettség, csoportba tartozása szerint megfigyelt és leírt függőleges és vízszintes tagolódás. A szakszók többek között a társadalmi munkamegosztás, iskoláztatás, vagyis szociológiai szempontból elkülöníthető szavak. „*Olyan fogalmakat jelölnek, amelyek egyes szakmákban, tudományágakban általánosak, nélkülözhetetlenek. [...] Szakszókészlet (terminológia) annyiféle van, ahány fajta szakma, tudományág*” (Bokor 1997, 182).

A szaknyelv és a szleng egyaránt csoportnyelv (szociolektus), melynek használatához szükség van egy bázisnyelvre, vagyis arra a dialektusra, amely egy adott beszélgetés során „hordozza” a hozzákapcsolódó nyelvváltozato(ka)t (csoportnyelvet vagy regisztert), amely nem azonos az alapnyelvvél. A mindenkori változás – vagyis a szaknyelv kialakulásának – előidézője domináns csoportként az adott szakma. Napjainkban – erős nemzetközi hatásra – átvesz és túlzott mértékben használ idegen kifejezéseket. „*Az angol nyelv egyre erősödő szerepe és a többi nyelvre gyakorolt hatása új feladatot jelent mind a szaknyelvet használó szakemberek, mind a nyelvészek számára*” (Nyakas 2009, 6). Ráadásul a média hatására a szaknyelvek napjainkban keverednek, és egy új nyelvi csoportot alkotnak, amely „*sokoldalúsága miatt magába foglalja több különböző tudományág terminológiáját. [...] A tudományterületeken többszintű szómagyarításra, újításra van szükség*” (Jerkus 2009, 4).

Az ifjúsági nyelv a fiatalok többé-kevésbé egységes szlengje, olyan csoportnyelv, amely az 1945 után egységesítő társadalmi változások következtében egybeolvadó diáknyelvből jött létre, az 1960-as évekre. Az ifjúsági kultúra paradigmaváltásaival a fiatalokhoz szorosan és elválaszthatatlanul hozzátartozó sajátos nyelvhasználat alakult ki (Vidra 2014). „*Ez a nyelvi elkülönülés nemcsak a mai fiatalok jellemzője. A nyelvészek régtől fogva tudomásul veszik, hogy létezik ez a sajátos nyelvi forma [...] általában a csoportnyelvek között említik meg. A jassznyelv, argó, csibésznyelv vagy tolvajnyelv címszó alatt tesznek említést arról, hogy ennek a csoportnyelvi formának szavait átveszi a diáknyelv*” (Rónagy 1995).

A nyelv vízszintes (földrajzi területenkénti) tagolódásában találjuk a nyelvjárásokat és regionális köznyelvet (egy nyelvi rendszer területileg behatárolható változatát). Az irodalmi nyelv és a köznyelv egységesítő hatására ezek ugyan nem mutatnak nagy eltéréseket, de még ma is fellelhetők a sajátos különbségek (A. Jászó szerk. 1997). Természetesen a vidéki hallgatók egyéni nyelvhasználatában ezek is jelentkezhetnek.

3. Az óvodapedagógus-hallgatói nyelv

3.1. A szaknyelv

Az óvodapedagógusok tanítása kapcsán kíváncsivá váltam arra, hogy vajon a pedagógiai szaknyelv hogyan jellemzi a leendő óvónők nyelvhasználatát: azt az időszakot, amikor az oktatáshoz kapcsolódó tudományágak terminológiáját a legintenzívebben tanulják. Egy országosan ugyan nem reprezentatív, intézményi szinten azonban általánosítható felmérést végeztem: a tavalyi 90 fős második évfolyam nappalis hallgatói közül 45-en kapták feladatul, hogy gyűjtsenek össze fejenként 20 szakszót az óvodapedagógiai szaknyelvből, és jelentésanilag elemezzék azokat. Kértem, hogy írják le: miért éppen ezeket a szavakat gyűjtötték. Egyéb kikötés nem volt.

Prekoncepciómban a nemzetközi kultúrszavak dominanciájára számítottam a szógyűjtésekben. Annál is inkább, mert saját tapasztalataim alapján más szakterületek képviselői e kultúrszavakat használják a legnagyobb arányban. Ráadásul a hallgatók között vannak idegen nyelvű szakirányon tanulók (német nemzetiségi és angol specializáció), sőt, a Kárpát-medence – mai határainkon túli – területeiről érkezettek is. Ennek ellenére nem jellemző a nemzetközi szavak túlsúlya sem az idegen nyelvű szakirányú, sem a határon túli magyarság köréből érkezett hallgatók szógyűjteményére.

A 45 hallgató összesen 900 szót gyűjtött leendő szakmájának terminológiájából. A 900 szót szétbontva két csoportra (nemzetközi szakszó illetve magyar szakszó) a soproni óvodapedagógus jelöltek nem az elvárt arányt hozták. A ma is idegenként csengő terminusok száma 270, míg a magyar kifejezéseké 630! Természetesen a 900 szakkifejezés nem 900 különböző hangalakú és jelentésű szó: az egyes hallgatók gyűjtésében többszörös átfedések vannak – akár a nemzetközi, akár a magyar kifejezéseket nézzük. A számokat lehet csökkenteni azzal is, hogy a szóbokrok alapjait vesszük csupán számításba (pl: *megtanít/tanít* > *tanít*, *integrált/integrál* > *integrál*); a szóösszetételek szétválasztásával viszont kis mértékben gyarapodik a szószedet (pl: *ismeretszerzés* > *ismeret*+*szerzés*).

Álljon itt előbb a magyar szakszavakból egy csokor – a hallgatók maguk ennek nevezik a következő példákat –, majd az idegen kifejezések gyűjteményének egy részlete.

Ábrázolás, alakváltozás, adottság, akaraterő, alaklélektan, alakváltozás, alapelv, alkalmazkodás, alkotóképesség, állóképesség, anyanyelv, apátia, ápol, árnyjáték, átmeneti tárgy. Baba, báb, bánásmód, barátság, barátságos, bánásmód, bátorít, beilleszkedés, berendezés, beszéd, beszédértés, beszédészlelés, beszédfejlődés, beszédhiba, beszédviselkedés, beszédza-

var, beszélgetés, beszoktatás, betegség, bizalom, biztonság, bölcsőde, büntetés. Család, családlátogatás, csoport, csoportos. Dicséret, dac, dajka, dal. Egészség, egészségnevelés, egyén, egyéniség, együttműködés, ellenőrzés, élénk, életfelfogás, elismerés, elmélet, élmény, előkészület, ember, emberséges, emlékezet, emlékezés, ének, énkép, építés, érdeklődés, eredmény, erkölcs, értelem, értelmezés, érték, értékelés, értekezlet, érzékelés, érzelem, eszköz, észlelés. Fegyelem, fegyelmez, fejlesztés, fejlettség, fejlődés, feladat, feladattudat, felelősség, felelősségérzet, felelősségtudat, felidézés, felkészít, felkészülés, feszültség, figyelem, figyelemfelkeltés, figyelmes, fogadóóra, foglalkozás, folklór, folyamat. Gondolkodás, gondoskodás, gondoskodik, gondoz, gondozás. Gyakorlás, gyakorlat, gyengéd, gyöngéd, gyerek, gyermekkép, gyermekkor, gyermeknevelés, gyermeknyelv, gyermekrajz, gyurma. Hagyomány, hagyományoz, hallásmérés, határozott, hüppög. Időszak, igény, illem, intézmény, irányítás, iskola, iskolaérettség, ismeret, ismeretszerzés, ismétlés. Jártasság, játék, játéktér, játékosztón, játszik, játszótárs, jellem, jutalmazás. Kapcsolat, kedves, képesség, képzelet, képzés, keresztmozgások, készség, kezdeményez, kibontakozás, kiégés, kirándulás, kisebbség, kisgyermek, kíváncsiság, koraszülött, korcsoport, korkülönbség, kortárscsoport, körjáték, környezet, körülmény, köznevelés, közoktatás, közösség, kuckó. Légkör, lehetőség, lélektan, létszám. Magatartás, magavi-selet, megbeszélés, megbízható, megértés, megfigyelés, megismerés, megnyugtat, megóv, megtanít, mese, mesebeli, mintázás, módszer, módszertan, mondóka, motívum, mozgás, mozog, művészet, munkatárs. Nagymozgás, napirend, napközi, napló, nehézség, nemzedék, népmese, nevel, nevelés, neveléstörténet, neveléstudomány, neveletlen, nevelő. Nyelvtanulás. Objektív, oktatás, olvasás, óvónő, óvoda, óvodáskor. Ölel, önálló, öröm, őszinte. Papír, példa, példaadás, példamutatás, pösze. Rajz, rajzelemzés, rendetlenség, rendszeret. Segítőkéz, segítség, simogat, szabály, szabálytudat, szakkör, szaknyelv vagy műnyelv, személyiség, személyiségalakulás, szemléltet, szerep, szeretet, szeretetteljes, színdarab, színjáték, szóbeli, szokik, szokás, szövegértés, szükség. Tájékozódás, tájékoztatás, találékony, támogatás, tanítás, tanító, tanul, tanulás, tanulási gyengeség, tanulási nehézség, tanulásvágy, tanulmány, tapasztalás, tapasztalat, tapasztalt, tapintat, tapintatos, társ, tehetség, tehetséggondozás, tekintély, teljesítményzavar, terv, tervezet, testnevelés, tevékenység, tisztelet, törődés, törődik, tudás, tudomány, türelem, türelmes. Udvar, újdonság, újszülöttkor, utánzás, uzsonnázik, ünneplés. Vágy, változás, védelem, viselkedés, vizsgálat. Zavar, zene, zenekedvelő.

Nemzetközi műszók: adaptáció, agresszió, agresszivitás, akkomodáció, aktivitás, anamnézis, antoníma, artikulál, asszimiláció, atlétika, attitűd, auditív, autizmus. Behaviorizmus, bipoláris, deviáns, didaktika, differenciált, diszgráfia, diszkalkulia, diszkréció, diszlexia. Eg-

zisztencia, emóció, empátia, empirizmus, esztétika, etika, etnológia. Finommotorikus, frusztráció, gimnasztika, grafomotorium, harmonikus, hiperaktivitás, hipotézis, homogén, hospitál, humánus. Identitás, ideológia, impulzív, inadekvát, individualizmus, integrált, intelligencia. Kineziológiai, koedukáció, kognitív, kolerikus, komfort, kommunikáció, kompetencia, kompetens, komplex, koncentráció, konfliktus, kongruencia, kooperáció, koordinál, kreatív, kreativitás, kultúra. Logopédia, matematika, mentálhigiéné, mentális, metakommunikáció, metódus, modell, motiváció, organikus, pedagógia, pragmatikus, program, projekt, pszichológia, reakció, regresszió, retardáció, sematikus, stressz, szegregáció, szenzibilis, szenzomotoros, szociális, szocializáció, szociológia, szociometria, sztereotip, szubjektív, téma, terápia, vizuális.

Még egy, ún. kevert csoportról nem szabad megfeledkeznünk, melyben olyan szavak, szókapcsolatok szerepelnek, amelyekben tetten érhetők idegen és magyar elemek egyaránt. A hallgatók ezeket hol a magyarnak, hol idegen szakszóknak érzik: *alkalmazott pedagógia, analógiás gondolkodás, burn-out jelenség, dramatizálás, fakultatív oktatás, gyógypedagógia, heterogén óvodai csoport, játékpédagógia, játékterápia, kognitív tudomány, kooperatív tanulás, mesedramatizálás, mozgásterápia, önkontroll, pedagógiai szakszolgálat, potenciális tér, problémamegoldás, ritmusérzék, testséma, verbális visszacsatolás.*

Csoportosíthatnánk szavak és szókapcsolatok rendszerében, és természetesen szófajok szerint is a szakszavakat. Ezek – véleményem szerint – egyelőre csupán statisztikai adatainkat növelnék. Fontosabbnak látom az adott szószedet szótörténeti és jelentéstani összevetését, illetőleg érdekes megfigyelés lehet már a nyelvlélektan témakörét érintve az az egyénekre vetíthető jelenség, hogy ki milyen arányban gyűjtött pozitív és negatív értelmű szót, hiszen a diákok indoklásukban a szaknyelvhez való viszonyukat is megfogalmazták: értelmi, érzelmi azonosulásukat. Csokorba szedve indoklásuk kulcsszavait, kulcsmondatait, a következő okokat látjuk (nem fontosság- és nem gyakorisági sorrendben):

- az oktatáshoz, szakirodalomhoz és a gyakorlatokhoz köthető – értelmi indokok (*„tanuljuk, iskolai jegyzetekben és vizsgán előfordul, hasznos, használok később is a szakmában, alap szakszavak, több nyelven is azonos, pedagógus és gyermek közös életére jellemző, mindennapi munka részei”* stb.)
- egyéni kötődés – érzelmi indokok (*„a magyar nyelv gondolkodását mutatják, érdekes, többet tudtam meg a szakkifejezésekről, fontos ismerni a szakkifejezések mélyebb értelmét, legjobban tudtam értelmezni, több mindenre felhasználhatók, szinonimák érdekeltek, gyarapodott a tudásom, megismertem a különböző magyar pedagógiai szavak összefüggéseit, eszembe jutott”* stb.)

3.2. Az ifjúsági szleng

Az idén másodévet végzettek közül összesen 114 (nappalis és levelezős) hallgató választotta az ifjúsági nyelvet vizsgálándó feladatnak. Összesen több ezer szót gyűjtöttek, de ebben rengeteg átfedés figyelhető meg, ezért csak kb. 430 diák/ifjúsági nyelvi kifejezésről, szóról, illetve már a digitális nyelvben megjelenő jelről beszélhetünk. Ezekből álljon itt némi ízelítő, alfabetikus sorrendben: *---*, :\$, :&, :(, :((, =(, (:, :), =)), :*, :/ :@, :D, :h, :o, :P, xP, :S, ^, >, <, AKK, alapjáraton, állat, állati, AM, Asd, ász, asszem, atom, balek, balhé, baró, baromi jó, becsekkolni, bejön, betintázott, beújít, bicó, bicaj, bige, biosz, bigyó, blogger, borítok rá, bossz, bozont, bozót, bratyi, brifkó, bringa, brutál, Btw, bukfenc, buksi, buksz, buli, bunkofon, búra, burkol, cejetlek, celeb, cerka, cica, ciki, cimbi, cool, cuki, csá, csaj, csajszi, család, csávó, csetelés, csicsás, csitu van, csócsál, csodás, csóka, csór, csúcsszuper, dekkol, denszelünk, depis, digó, dilis, dinnye, diri, doga, dohány, döglés, doli, dögös, dugó, dumál, durcizik, durmol, duzzog, dzsuvás, elcsacsogni, eldumálni, elenyésző, elrizsázni, eszméletlen, etet, fain, fantörpikus, fater, fazon, feka, fészezés, fickó, fifikás, Figyu!, fincsi, fizimiska, fonynyadt, francba, fenébe, frankó, frenetikus, frizkó, full, gagyi, gány, gatyó, gáz, GG, golyó, góré, GRAT, guba, gubanc, guru, gyakszi, gyémántkemény, gyökér, gyúr, H, H H ?, habparty, hájdom, hali, háromajtós szekrény, haver, hendi, hisztizik, hónaljcircáló, ILL, imidzs, intézkedik, istencsászár, isteni, istenkirály, ja, JAM, jard, jóc, jó8, jó8vágyat, joffan, kába, kafa, kajolok, kampó, karó, kamu, karaj, kazal, KB, kefe, kékangyal, kemény, kenceficél, kéne, kéro, király, kircsi, kk, klafa, klassz, klotyó, koli, kori, koricál, kugli, kuksol, kupi, kuss!, lájk, lájkol, laza, lé, lenyúl, LOL, lónyál, lóvé, lúzer, maca, mafla, mák, majsztró, mani, matka, megfűz, megszívja, meló, menáger, menő, miccsi?, mizu?, more, muter, Na lökjed!, NAB, afta, naon, nemtom, nm, No para!, nyomi, Nyomjuk!, O.o, O.o""", ócska, ok, OMG, ős, összeröffenés, pácse, pajesz, palimadár, pampogni, pancser, paparazzó, parázik, passz!, pézsé, pia, picsog, -pill, piti, pofa, pókolj meg!, pompás, posztol, proteinséjk, rádirok, raj, rákattan, ratyi, RE, redva, retró, rinyál, RIP, riszpektből, rizsa, rottyon van, rumliruci, seggel, séró, shoppingol, sirály, sörény, spam, spiné, srác, stex, sulis, suska, sün, süti, szelfi, szerelés, szeri, szerkó, szimpi, szingli, szivi, sztem, szupcsi, Szűnj meg! szvsz, tali, tancsi, team, Tedd magad takarékra!, teló, tesó, THX, TOD, toll, TOM, tök jó, tökéletes, trabcsi, tré, trendi, tutkeráj, tyúk, U.o, uncsi, undormány, überkirály, ütközni, ütős, V, vagány, vágod?, vd, verda, veri magát, vezér, vki, vok, vtam, WTF, xD, xF, YOLO, zabál, zh, zúzós, zsarú, züllik, zsernyák, zsír, zsírkaraj, zsírkirály, zsozsó.

Gyűjtésük megmutatta, mennyi jellegzetesen „átértelmezett” kifejezést, számítógépes és sms-jelet használ az ifjúság. Természetesen találkozunk olyan szavakkal is, amelyek a felnőtt vagy idősebb korosztály hajdani ifjúsági, illetve diáknyelvében is szerepelt. Vagyis a csoportnyelvi szavak egy része kortól függetlenül fennmarad, más része teljesen újonnan, esetünkben a robbanásszerű technikai fejlődés hatására alakul ki. A kifejezések között nagyon sok az angol átvétel (számítógépes nyelv) illetőleg az angol eredet. Egyértelműen látszik a rövidítések-ből a gyors eszközhasználathoz való alkalmazkodás, a felpörgött kommunikáció – még az írásképben is.

3.3. A regionális köznyelv

Elenyésző számban fordultak a hallgatók a regionális köznyelv felé; mindössze 12 hallgató vont be a gyűjtésébe sajátos, a kisgyermekneveléshez kötődő szavakat, ezek is inkább ejtésben tértek el a köznyelvi formától, illetve megjelenésük a tanult népmesékhez is köthetők. A diáknyelvre ilyen szavak nem jellemzők gyűjtésükben.

4. A hallgatók véleménye saját nyelvhasználatukról

A hallgatók saját nyelvhasználatukat különféleképpen értékelték. Elsőprő többséggel, 104 hallgató látja úgy, hogy a nyelvhasználatuk egyszerre romlik és fejlődik. Érdekes meglátásai-
 ikból idézni. A „romlás oldalon” a rövidítések írott és szóbeli használata, idegen szavak átvétele, nehezen érthető szleng használata, kitalált jelek használata, csökkenő szókinccs, tájszólás elkopása, celebek nyelvileg helytelen beszéde és a trágárság szerepel okként. A „fejlődés oldalon” ugyanezen indokok közül többel is találkozunk, de már annak kreatív aspektusából. Pl: a technika fejlődésével lépést tartó nyelvi alkotókészség, a fiatalok nyelvi humora, kreativitása, az angol átvételek „megmagyarítása”. Érdekes és öntudatos vélemény a következő idézet: „*az én olvasatom szerint a szleng használat jó, megkönnyíti mindennapjainkat, jó érzéssel tölt el minket az egy csoporthoz tartozás öröme, vagy akár egy új szó bevezetése, ami a későbbiekben a többiek számára is használatossá válik.*” Hallgatóim zöme a szógyűjtések és szóelemzések, szóértelmezések után meglátta nemcsak saját és generációja nyelvhasználati hibáit, hanem a követendő utat is. Önkritikusan állapítják meg magukról és a fiatalabb korosztályról, hogy „*a rövidítés egyre jobban beszivárog az iskolai életbe is, a gyerek rövidít léptenyomon, tollbamondásban ugyanúgy, mint egy dolgozatban, és éppúgy, mint az sms-ben. Nem érzi, nem érti a határt a kettő (dolgozat – sms) között. Megszokja a rövidítést, és egyre gyakrabban alkalmazza.*” „*Az internet és számítógépes világ előretörésével a 'minél gyorsabban,*

minél többet' elve érvényesül, nem számítanak a helyesírási szabályok, kiejtési elvek szinte már az általános köznyelvben sem." „Minden butaságot, amit látnak a fiatalok egymástól, a tévéből, interneten, rögtön továbbadnak szelektálás nélkül, sokszor nem is figyelnek oda, mi mit jelent vagy honnan jött, esetleg értelmes-e." Van, aki úgy véli: „még veszélyes is lehet a magyar nyelvre, ha egy teljesen eltérő nyelvtanú nyelvtől vesz át szavakat!" „Véleményem szerint a mai fiatalok egyre kevesebbet olvasnak könyveket, és ez megmutatkozik a szókincs nagyságán. A fiatalok egyre kevésbé tudnak hatékonyan kommunikálni vagy éppen változatosan kifejezni magukat." Ugyanakkor célokat, nyelvi igényességet is megfogalmazznak. Íme néhány idézet: „Nagyon fontosnak tartom, hogy ne vesszenek el, ne merüljenek a feledés homályába a valódi kifejezések, hisz a legmélyebb érzéseinket is ezekkel tudjuk legszebben kifejezni, önmagunkat a szlengnek mellőzésével tudjuk hiteles, megbízható emberként elfogadtatni a társadalommal és nem utolsó sorban az 'igazi' anyanyelv megóvása nagyon fontos feladat." Vagy: „az idegen nyelvek is elősegítik a szleng szavak kialakulását. Megértésükhöz pedig egyfajta intelligencia szükséges. Ez is jelzi, hogy a fiatalság nem az elbutulás felé halad, hanem egy bizonyos műveltségi szintet mutat." Ennek ellentmond egy másik felvetés: „A diákszleng folyamatos megújulása ugyanakkor nem okozna problémát, ha a fiatalok nem változtak volna ennyit az évek folyamán. A túl nagy szabadságukkal nem tudva mit kezdeni nagyon lezüllöttek, elkanászodtak, így véleményem szerint komoly nevelési problémák állnak a háttérben, ami kihat a viselkedésükre, világnézetükre. Ez okozhatja, hogy egyre megbotránkoztatóbb a viselkedésük, beszédük, cselekedeteik." A fenti gondolatot egy másik meglátás is erősíti: „Nemcsak a nyelvezetünk romlik, hanem a beszéd is fokozatosan kezd eltűnni, az emberi kapcsolatokkal, barátságokkal együtt. Ez mind a mai egyre fejlődő, rohanó világunknak az eredménye. Az emberiség értékrendje teljesen átalakult". Más hallgató konkrét feladatokat is lát: „Véleményem szerint [...], aki magyarnak vallja magát, nem teheti meg, hogy a saját nyelvét koptassa. Ezt a kifejezést kell használnom, mert szerintem, ha ez így folytatódik tovább, mind szóban mind pedig írásban, akkor a nyelvünk elveszti ezt a fajta értékét. Az ifjúság, főleg a tinédzserek, nem fogják fel ennek a súlyát, és gyakorta használják a saját anyanyelvüket hibásan. Úgy gondolom, hogy ennek érdekében tenni kellene valamit. Én személy szerint bevezetnék minden iskolában szép magyar beszéd tanórát, vagy valami ehhez fogható". A hallgatók gondolatai közül nem is lehetne reménytelibbet idézni, mint a most következő „hitvallást": „Hiszem, hogy a választékos, 'magyar beszéd' értékközvetítő ereje nem múlik el csak úgy, és ahogy az egykori szlenges fiatalok felnőtté válnak, úgy használják egyre gyakrabban, egyre nagyobb kedvvel!"^[1]

A szaknyelv szavainál tehát a legfeltűnőbb és legelgondolkodtatóbb vélemény a megértés és a nyelvhasználat, valamint a felelősség összefüggését taglalja.

A feladat során nemcsak felidézni kellett a szavakat, hanem jelentésüket is vizsgálni. A jelentés vizsgálatával közelebb kerültek magához a nyelvhez. Mint írták, a szakkifejezéseket definíciószerűen becsületesen megtanulták, de igazából nem gondoltak bele mélyen azok jelentésébe. Vagyis egy bizonyos értelemben használták, de nem látták, nem érezték és értették lehetséges árnyalataikat. A jelentésvizsgálat során történetiségükben és jelentésmódosulásaikban is feltárultak a szavak, így közelebb kerültek azok értelmezési lehetőségeihez, az anyanyelv szépségeihez. És remélhetően az anyanyelv iránti kíváncsiság további nyelvi bűvárkodásra inspirálja őket.

A tanítás során szerzett tapasztalataim megerősíteni látszanak a legfrissebb szövegértési felméréseket (PISA 2012). A tanulásban nem a szorgalom, hanem a szövegértés megfelelő vagy meg nem felelő volta okozhat nehézségeket – ezt a hallgatók is megfogalmazták (az egyik jellemző meglátás: *„most, hogy kicsit utána kellett nézni a szavak jelentésének, jobban megértem, mit is akar mondani a szöveg. [...] Érdekes jelentésekkel és összefüggésekkel találkoztam”*^[2]). A szövegértés egyik alapja a szavak értelmezési hálójának sűrűsége (szóbokrok, szinonimák, nyelvtörténeti jelentésváltozások). Az értelmezés pedig szigorúan összefügg a gondolkodással.

A felsőoktatásban – saját tapasztalatom szerint – manapság nagyobb figyelmet és több időt kell fordítani a szóértelmezésekre és a szövegértésre, hogy a diákok által megtanult ismeretek valódi, használható tudássá váljanak, segítsék a gondolkodást és a későbbi napi óvónői gyakorlatot. Éppen ezért nem szabad háttérbe szorítani a gyakorlást az anyanyelvhez kapcsolódó órákon (pl: anyanyelvi nevelés, nyelvtan és nyelvművelés), hiszen az alap- és középfokú oktatásból kikerülő fiatalok felsőfokú tanulmányaikban is csak akkor lehetnek sikeresek, ha ez a képességterület biztos alapokon nyugszik. (Az idei középszintű magyar írásbeli érettségiben 11 feladat a szövegértéshez kötődött, s az értékelésben is jelentős aránnyal szerepelt (összesen 100 pont volt elérhető, ebből 40 a szövegértésre adható). Elképzelhető, hogy a felsőoktatásra a jövőben szövegértelmező „utómunka” is hárul?

4. Összegzés

A diákok véleménye a szakirodalomban is felmerült jelenségek meglétét erősítik: anyanyelvünkre erősen hatnak más nyelvek; meglévő magyar kifejezéseink mellé vagy helyére nemzetközi szakszók lépnek, a kor- és az ifjúság nyelvének jellegzetességei is erőteljesen befolyásolják a mindennapi nyelvhasználatot. A diáknyelv részben korábbi generációk szavait örökölte, részben új alkotásokkal gazdagodott, s betörték, élénken élnek a digitális jelek, rövidítések is – szóban és írásban egyaránt.

A hallgatók szaknyelvi gyűjtésében szereplő idegen és magyar kifejezések aránya – jelen kutatásban – messze a magyar szavak jelenlétét, használatát mutatja, annak ellenére, hogy szakmai tárgyaik tanulásakor sokkal több idegen/nemzetközi szakszóval találkoznak. Az ifjúsági nyelvi adatoknál, bár szerepeltetik az idegen eredetű kifejezéseket és rövidítéseket, de véleményükben kifogásolják is azok túlzott jelenlétét. Feltételezhető, hogy mivel irodalomból és nyelvészetből az óvodai, tehát a legifjabb korosztály neveléséhez használatos módszerekkel, népköltészeti, népzenei alkotásokkal, emellett anyanyelvünk legfontosabb jelenségeivel átfogóan foglalkoznak, így a szaknyelvi terminológiából is a magyarhoz kötődnek leginkább, saját későbbi nyelvhasználatukat pedig ezen igényesség mentén kívánják alakítani. És mivel „*csak professzionális kisgyermeknevelés képes támogatni a célok teljesülését*” (Varga 2011, 11), ez az igényesség önmagában reményteljes tanárnak és nyelvésznek egyaránt, hiszen a nyelvi önkritika, a pedagógusi példa felelőségének tudatosítása önmagukban, valamint a tudatos nyelvhasználat a jelenlegi hallgatókat vélhetően továbbkíséri majd óvópedagógusi munkájukban is.

Jegyzetek

- [1] Az idézetek a NymE BPK 2013/2014-es tanév II. éves óvodapedagógus–hallgatóinak véleményéből valók.
- [2] Az idézetek a NymE BPK 2012/2013-as és 2013/2014-es tanév II. éves óvodapedagógus–hallgatóinak megjegyzéseiből valók.

BIBLIOGRÁFIA

- A. Jászó Anna szerk. (1997): A magyar nyelv könyve. Budapest : Trezor Könyvkiadó, 1997. 623 p.
- Ady Endre (1910): Van-e magyar nyelv? In: *Nyugat*, 1910. nov. 16. 3. évf. 22. sz. [online] Elektronikus kiad. Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtár, [2014. 07.05.] <URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00068/01994.htm>
- Bokor József (1997): Szókészlettan. In: A. Jászó Anna (szerk.): A magyar nyelv könyve. Budapest : Trezor Könyvkiadó, 1997. 160–187. p.
- Csapó Benő (2011): A nemzetközi felmérések eredményei – következtetések a magyar közoktatás fejlesztésének megalapozásához: Az MTA-KEB és Tárki-Tudok rendezésében „Mit mondanak a tények” címmel szervezett szakmai műhelysorozat 2011. január 26-án, az Együttnevelés és külön oktatás témájával foglalkozó eseményén elhangzott előadás szerkesztett változata. In: T-Tudok honlapja. [online] Budapest: T-Tudok Zrt. (jogelődje a TÁRKI-TUDOK Tudásmenedzsment és Oktatáskutató Központ Zrt.) [2014. augusztus 8.] <URL: http://tarki-tudok.hu/files/mta_konferencia_csapobeno.pdf
- Frang Gizella (2012): Jelentés és filozófia a magyar gazdasági szaknyelvben. In: Tehetség és kreativitás a tudományban. Tanulmánykötet. [CD-ROM] Elektronikus változat. szerk. Székely Csaba és Keresztes Gábor. Sopron : Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2012. 1 CD
- Gósy Mária (2000): A hallástól a tanulásig. Budapest: Nikol Kkt., 2000. 166 p.
- Illyés Gyula (1964): Anyanyelvünk, Budapest, 1964. 88 p.
- Jerkus Tibor Istvánné Kovács Erika (2009): Euroterminológia és a magyar gazdasági szaknyelv. In: MANYE [online] 2009. [2012. 03. 24.] <URL: <http://www.ecl.hu/files/7566-214-AbstractsungarischeGeschäftssprache.pdf>
- Nyakas Judit (2009): Idegen nyelvi hatások a logisztikai szaknyelvben. In: MANYE [online] 2009. [2012. 03. 24.] <URL: <http://www.ecl.hu/files/7566-214-AbstractsungarischeGeschäftssprache.pdf>
- PISA 2012 összefoglaló jelentés. In: Oktatási Hivatal honlapja. [online] Felelős kiadó: Pósfai Péter. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. [2014. augusztus 4.] <URL: http://www.oktatas.hu/pub_bin/.../pisa/pisa2012_osszefoglalo_jelentes.pdf
- Rónaky Edit (1995): Hogyan beszél ma az ifjúság? (Avagy: Hogy hadováznak a skacok?). Szentlőrinc : Kemény Gábor Iskolaszövetség – Szentlőrinc Polgármesteri Hivatala, 1995. [online] Elektronikus kiad. Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtár, [2014. május 5.] <URL: <http://mek.oszk.hu/01700/01778/01778.htm#1>

Varga László (2011): A legokosabb befektetés a jövőbe: a gyermeknevelés. In: *Magiszter*, 2011. tél. 9. évf. 4. sz. 5–20. p.

Vidra Anikó: Az ifjúság sajátos nyelvhasználatáról. In: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék honlapja. [online] Debrecen: Debreceni Egyetem [2014. május 5.] <URL: www.mnytud.arts.klte.hu/szleng/egyeb/vidra_elemei/vidra.htm

FRANG, GIZELLA

UNDERSTANDING AND USE OF LANGUAGE

– QUESTIONS AND ANSWERS REGARDING THE USE OF LANGUAGE

OF KINDERGARTEN TEACHER TRAINEES –

My essay is dealing with peculiarities of the language used by the youth of today with special emphasis on kindergarten teacher trainees who will use the Hungarian language professionally as the base of their daily work. During this investigation more and more questions have emerged: how and due to what kind of influences is our mother tongue changing today? How does this appear in the youth slang? How do students consider their use of language today and do they intend to modify it after the university years? Do they understand the language they use? Do they feel their responsibility, do they show a model of the pedagogue in their profession regarding their mother tongue? The simplified answer is: yes. Yes, the students feel their responsibility regarding their mother tongue. This finding is good news after so many different forecasts visioning the death of the language. It is giving us great satisfaction.